

KONYA İLİ KARATAY İLÇESİ EVLERİNDE BULUNAN GELENEKSEL EL İŞLEMELİ EŞYA TÜRLERİ VE KULLANIM ALANLARI¹

TRADITIONAL EMBROIDERY SPECIES AND THEIR FUNCTION WHICH ARE
FOUNDED AT KARATAY HOUSES IN TOWN OF KONYA CITY

Gülizar Çelebilik²   Hatice Afşar³

ÖZ

Çalışmada, Karatay İlçesi evlerinde 20. yüzyıla tarihlendirilen el işlemeli eşya türlerinin ve kullanım alanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. İşlemeli eşya türleri ve kullanım alanlarının belirlenmesinde gözlem, karşılıklı görüşme ve alan taraması yöntemleri kullanılmıştır.

Karatay ilçesi evlerinde işlemler çoğunlukla ev ve giyim kuşamda kullanılan eşya türlerine uygulanmıştır. İşlemlerin ev merkezli üretim biçimine sahip olduğu, günlük yaşamda ve özel günlerde kullanılan eşya türlerinin süslemesinde beğeni ile uygulandığı görülmektedir. Ancak bugün el işlemeli eşya türlerinin sayısında azalma olduğu, bunların ya sandıklarda ya da yüklerde saklandığı gözden kaçmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Karatay, El İşlemleri, İşlemeli Eşya Türleri.

ABSTRACT

In this study determining the characteristic of embroidery species and their function dated for 20. century, which are founded in houses located at Karatay district, is aimed. Definitions of embroidery species and function are prepared by observation, interview, and area research methods.

Embroideries which are found at houses in Karatay district mainly applied to household goods and garments. It is seen that Embroideries are home-based manufacturing products especially applied likely for decorating articles which were used on daily life and special days. But today it is noticed that there is a decrease on numbers of Embroidery species and these are protected by hiding either in chests or closets.

Keywords: Konya, Karatay, Handmade Embroideries, Species Of Embroideries Articles.

---

¹ Başvuru tarihi: 15.10.2016   Kabul tarihi: 21.12.2016

² Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Milas Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Geleneksel El Sanatları Programı, glzr.altun@gmail.com

³ Eğitimci, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Mesleki Eğitim Merkezi, El ve Makina Nakışları, haticeafsar70@gmail.com

1. GİRİŞ

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve farklı doğal güzelliklere sahip olan Konya, Orta Anadolu Bölgesi'nin kültür merkezlerinden biridir. Konya iline bağlı üç merkez ilçeden biri olan Karatay, tarihi ve sosyal yapı itibariyle en eski ilçelerden olmakla birlikte tarihi yapılaşma özelliği daha çok Selçuklu Devleti, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemlerinin karakteristiğini taşır. Kültür ve inanç turizm açısından önemli bir merkez olan ilçede, işlemler konusunda yapılan alan taraması sonucunda çok sayıda örneğe ulaşılmıştır. Konya'da Selçuklu Dönemi'nden bugüne işleme sanatının gelişim ve değişimiyle sürekliliği sağlanmış, bu dinamik süreklilik içinde hak ettiği değeri görmüştür. Konya ve çevresine ait işlemler, müze ve koleksiyonlarda, büyük bir grubu ise evlerde ata yadigârı ya da anadan babadan kalan hatıra eşya olarak saklanmaktadır. Evlerde korumak amaçlı bohça içinde sandıklarda saklanan, bilinmeyen bu eserler, Türk işleme sanatının gizli kalmış hazineleridir.

Konya'da işlemlerin geçmişten bugüne özellikle evlenme dönemi çevresinde kümelenen çeyiz hazırlama ve çeyiz serme (çeyiz çakma) örf, adet, gelenek ve görenek gibi sosyal normlar ile yönlendirilerek süregeldiği görülmektedir. Çeyizlik el işlemeli eşyanın geçmiş yıllarda evlerde uygulandığı bugün ise bunun yanı sıra “Yılanlı Medrese” ve “Gelin Pazarı” isimleri ile bilinen çeyiz esnaflarının kümelenildiği çarşılarından satın alınma yolu ile de karşılandığı öğrenilmektedir (Altun, 2003:495). Ayrıca el işlemleri yanında makine işlemleri kullanımının da yaygınlaştığı tespit edilmektedir. Gün geçtikçe sayıları azalmakta olan ve evlerde saklı kalmış el işlemlerini gün ışığına çıkarmak, incelemek, belgelemek ve tanıtmak önemlidir.

Karatay evlerinde bulunan el işlemlerinin nitelik ve nicelik bakımından zenginliği, bu çalışmanın sınırlandırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Makale, Karatay ilçesi evlerinde bulunan geleneksel el işlemeli eşya türleri ve kullanım alanlarına odaklıdır. El işlemeli eşya türleri ve türlere ait örnekler, halkın yaşam

biçimi ve düşünce sistemi konusunda da önemli bilgiler içermekte, her birinin belge niteliği taşıdığı görülmektedir. Geleneksel el işlemeli eşya türlerinin malzeme, teknik, renk, motif ve kompozisyon özellikleri ayrı bir çalışmada ele alınması gerekliliğinin önemi anlaşılmıştır. Ayrıca ilçe evlerinde çok sayıda çapraz iğne tekniğiyle uygulanan kanaviçe işlemeli ürün ile karşılaşılmış, özellikleri bakımından zengin bir grup oluşturduğu için başka bir çalışmada yer verilmesi gerekçesiyle kapsam dışında bırakılmıştır.

Bu makalenin amacı, Konya ili Karatay ilçesi (Harita 1) evlerinde bulunan el işlemeli eşya türlerini ortaya çıkarmak, günlük yaşam içinde kullanım biçimleri ve işlevleri hakkında bilgi vermektir. Bu bağlamda makale, Konya ili Karatay ilçesi evlerinde bulunan geleneksel el işlemeli eşya türlerinin tespit edilmesi ve tanımlanması ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın materyalini; Karatay ilçesi Mengene, Fetih, Sarıyakup, Hocalar Köprüsü, Araplar ve Dede mahalleleri evlerinde gözlem, görüşme, alan taraması ve alanda yapılan derleme yöntemleri ile ulaşılan, 20. yüzyıla tarihlendirilen, 25 adet peşkir, 11 adet çevre, 5 adet pano, 3 adet bohça, 3 adet dolap örtüsü, 3 adet mendil, 2 adet uçkur, 2 adet yastık, 2 adet başörtüsü, 1 adet gelin duvağı olmak üzere toplam 57 adet el işlemeli ürün oluşturmaktadır. İşlemeli eşya türleri ve kullanım alanlarının belirlenmesinde alan taraması yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca işlemeli eşya türünün tanımlanması sırasında örneklere ait kullanılan gereç, uygulanan işleme tekniği, motif ve kompozisyon özelliklerine de bir makalenin sınırlılığı içinde kısaca yer verilmiştir.

Harita 1. Konya il haritası

2. GELENEKSEL EL İŞLEMELİ EŞYA TÜRLERİ VE KULLANIM ALANLARI

Yararlı ve güzel olma nitelikleri taşıyan, halkımıza gelir sağlayan Türk sanatlarından biri olan işlemeciliğin plastik sanatlarımız arasında önemli bir yeri vardır (Barışta, 1984:21).

Karatay ilçesinde gelenek ve görenekler içinde işlemler halen eskisi gibi sahip çıkılarak sürdürülmekte, hayatın rengi, tadı ve sevinci olma özelliklerini korumaktadır. İşlemecilik, günlük hayatın içinde kullanılan ev eşya türlerini ya da hayatın önemli bir dönemi olan evlenme çevresinde kümelenen çeyiz hazırlama ve çeyiz sergileme adetleri içinde yer alan eşyayı süslemede önemli bir yer tutmaktadır. İlçe merkezi ve mahallelerinde genç kız gelin gideceği evin bir odasına, kendi elleri ile yaptığı çeyizini büyük bir zevkle, gururla gelenlerin beğenisine sunacak şekilde sergilemektedir. Bu çeyiz sergilemeye yörede “çeyiz çakma” adı verilmektedir (Akgüner, 2011). Konya ve yöresinde geçmişten bugüne geleneksel olarak uygulanmakta olan çeyiz çakma âdeti bugün de önemini korumaktadır. Çeyiz çakma, hazırlanan işlemeli

Fotoğraf 1. “Dört köşesi bir arada” katlama biçimi ile şekillendirilmiş çevre, Şerife Erkoç, Karatay/Konya.

Fotoğraf 2. “Kelebek” katlama biçimi ile şekillendirilmiş peşkir, Elmas Samancı, Karatay/Konya.

ürünlerin ve diğer el sanatı teknikleri ile üretilen eşya türleri ile birlikte oğlan evinde “gelin odası” olarak ayrılan odanın süslenmesi demektir. Bu uygulama yörede “çeyiz çakıcı” adı verilen bu işe eli yatkın, becerikli ve tecrübeli kişiler tarafından yapılmaktadır (Tuncay, 2001:56; Odabaşı, 2003:42; Altun,

2004a:58). İşlemeli eşya türleri halk arasında “gül”, “kelebek”, “dört köşesi bir arada” (Fotoğraf 1-2) isimleri verilen katlama biçimleri ile şekillendirilmekte daha sonra teyel dikişleri ya da toplu iğneler yardımıyla birbirlerine sabitlendiği öğrenilmektedir (Erkoç, 2011).

İşlemelerin ev merkezli üretim biçimine sahip olduğu, günlük hayatta ve özel günlerde kullanılan eşya türlerinin süslemesinde beğeni ile uygulandığı görülmektedir (Barışta, 2001:2-3). Karatay ilçesi evlerinde bulunan işlemeli parçalar “ev dekorasyonunda” ve “giyim kuşamda kullanılan” eşya türleri olarak iki başlık altında incelenerek değerlendirilmiştir (Barışta, 1999:21). Ev dekorasyonunda işlemeli eşya türleri alfabetik düzenle; bohça, çevre, dolap örtüsü, pano, peşkir ve yastıktır. Giyim kuşamda kullanılan işlemeli eşya türleri ise alfabetik düzenle başörtüsü, gelin duvağı, mendil ve uçkurdur.

Bohça; evlenme geleneklerinin nişan ve düğün, doğum geleneklerinin doğum hazırlığı adetleri içinde yer alan ve içine eşya koyup temiz bir şekilde saklamak ya da taşımak için kullanılan işlemeli ev eşya türüdür (Barışta, 1981:30; Altun, 2006:965). Karatay ilçesinde bohçaların genellikle gelin ve damada ait eşyayı muhafaza etmek, saklamak ya da taşımak amaçlı kullanıldığı ve yörede “çeyiz bohçası” ya da “dürü bohçası” isimleri verildiği öğrenilmektedir. Zemininde; “sireli saten” ismi verilen (Akgüner, 2011) açık mavi, yeşil, lacivert renklerde ipek saten kumaşların kullanıldığı, genellikle 85x85 cm. ve 90x90 cm. boyutlarında kare formundaki örneklerdir. Bohçalarda çoğunlukla zincir iğne tekniğinin kullanıldığı belirlenmiştir. Vazoda kır çiçeği, hercai menekşe ve papatya motiflerinin yer aldığı desenler bohçaların dört köşesi ve merkezine yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3-4, Çizim 1).

Fotoğraf 3-4. Bohça genel ve detay görüntü, Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

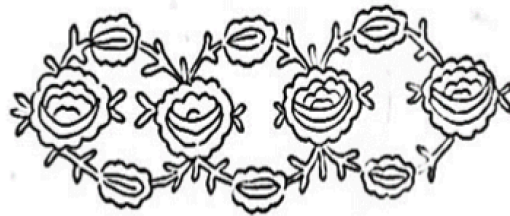
Çizim 1. Bohçada yer alan motif, Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

Çevre; birden fazla kullanım alanına sahip işlemeli ev eşya türleri arasındadır. Ev döşeme donatıları olan ayna, masa, sehpa veya dolap gibi eşyayı süslemek ya da örtmek amaçlı, ayrıca yörede “dürü çevresi” adı verilen bohçaların taşınması sırasında üzerini örtmek, hediye amaçlı verilecek olan Kuran-ı Kerim’i sarmak ya da saklamak için kullanılan işlemeli eşya türüdür. Çevrelerin genellikle zemininde “humayin” adı verilen düz pamuklu beyaz renkli patiska kullanıldığı, 75x75 cm. ya da 80x80 cm. boyutlarında olduğu belirlenmiştir. Çevrelerde düz-verev sarma, verev pesent, düz Çin iğnesi, pul-boncuk tutturma ve balıksırtı iğne tekniklerinin uygulandığı tespit edilmiştir. Bohçalarda gül, yaban gülü, ay çiçeği, diken çiçeği, sepet, vazo ve saksı içinde kır çiçekleri, hercai menekşe ve Hz. Fatma’nın el motifleri görülmektedir. Hz. Fatma’nın el motifi özellikle çeyizlerin üzerine örtülen çevrelere “kötü gözlerden çeyizi korumak amaçlı” işlenmiştir (Akgüner, 2011). Çevrelerin dört köşesine birer motif dıştan merkeze yönlendirilerek yerleştirilmiştir (Fotoğraf No:5-6).

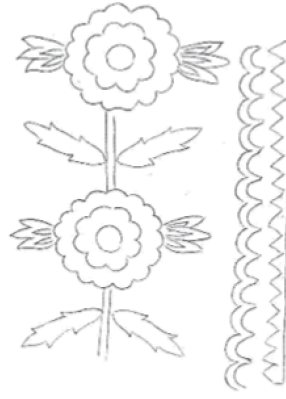
Fotoğraf 5-6. Balıksırtı, düz-verev sarma, verev pesent iğne teknikleri uygulanmış, Hz. Fatma'nın el motifinin yer aldığı çevreden genel ve detay görüntü.
Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

Dolap örtüsü; çeyiz hazırlama adetleri içinde işlemeli ev eşya türlerinin içinde yer alır. Ahşap dolapların kapaklarının üzerini örtmek ya da bezemek amaçlı kullanılan, yörede “dolap kapağı yaygısı” olarak ta bilinen, genellikle 90x145/150 cm. boyutlarında dikdörtgen formundaki örtülerdir. Dolap örtüleri, patiska, “akfil” ya da “krep demor” adı verilen beyaz renkli pamuk, sentetik ya da karışık kumaşlarla yapılmaktadır (Erkoç, 2011). Altın ya da gümüş renkli yassı metal tel ile düz ve verev sarma iğne teknikleri uygulandığı belirlenmiştir. Dolap örtülerinin alt dar ya da sağ-sol uzun kenarları bağlantılı sıralamalar ile yerleştirilen gül, asma dalı ve üzüm motiflerinin yer aldığı sularla süslenmiştir (Fotoğraf 7-8, Çizim 2-3).

Fotoğraf 7. Düz-verev sarma iğne tekniği ile uygulanmış gül dalı motifli dolap örtüsünden genel görüntü, Şerife Erkoç, Karatay/Konya.

Çizim 2. Dolap örtüsünde yer alan gül dalı motifinin çizimi.

Fotoğraf 8. Dolap örtüsü genel görüntü, Şerife Erkoç, Karatay/Konya.

Çizim 3. Dolap örtüsünde yer alan motif, Şerife Erkoç, Karatay/Konya.

Pano; genellikle çerçeveli ve 50x70 cm. boyutlarında duvarları süslemek amacıyla hazırlanmış işlemeli ev eşya türüdür. Yörede “levha” adı verilmektedir (Akgüner, 2011). Panoların zemininde beyaz renkli patiska kumaş kullanılmıştır. İşlemeli pano türlerinde zincir iğne, düz Çin iğnesi, iğne ardı ve tohum iğne tekniklerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Panolarda; sarmaşık gülü, saksıda gazanya (koyungözü) çiçeği, mine ve çeşitli kır çiçekli dallar, Arap alfabesiyle “Maşallah”, “Bismillah”, “Şefaata Ya Rasullullah” yazı istifleri ve Tavus kuşu gibi figürlü bezeme motifleri yer almaktadır. Tavus kuşu motifinin panolarda “süslü kanadı ve güzelliği” nedeniyle yer verildiği belirlenmiştir (Akgüner, Mayıs 2011, sözlü görüşme). Alt merkezden dışa doğru yönlendirilerek açılan ve üst merkezde birleştirilen bitkisel bezeme motiflerinin orta boşluğuna figürlü, nesneli ve yazılı bezeme motiflerinin yerleştirildiği kompozisyon şemaları görülmektedir (Fotoğraf 9-10, Çizim 4-5). Peşkir; işlemeli ev eşya türleri arasında yer alır. Yemekten önce-sonra ya da abdestten sonra el ve yüzü kurulamak için kullanılanlarına “el peşkiri/el havlusu” (Aktan, 2011) (Çelebilik, 1996:284) (Fotoğraf 11-12), yer sofrasında yemek yeme anında peçete gibi dizi örtterek kullanılanlarına “sumak peşkir” (Usluoğlu, 2011) (Barışta, 1999:222) (Fotoğraf 13, Çizim 6) ismi verildiği belirlenmiştir. Peşkirlerin hediye sarma işlevinin de olduğu öğrenilmektedir (Aktan, 2011) (Fotoğraf 14, Çizim 7). Peşkirler genellikle

45x75cm. boyutlarında dikdörtgen formundadır. Peşkirlerin zemininde, “bez dokuma” adı verilen düz ya da yollu pamuklu dokuma, “keten dokuma” adı verilen düz ya da yollu pamuk-keten karışık dokuma çeşitleri tercih edilmektedir (Kızgut, 2011). Peşkirlerde düz-verev sarma, düz-verev pesent, balıksırtı, düz ve gölgeli Çin iğnesi, zincir iğne, tel kırma “+” iğne ve iğne ardı iğne tekniklerinin uygulandığı belirlenmiştir. İşlemelerde fiyonklarla bağlanmış kır çiçekleri, gül, sarmaşık gülü, saat çiçeği, lale, krizantem, papatya, gelincik, karanfil, narçiçeği, şahmeran, yılan ve ibrik motifleri yer almaktadır. İbrik motifinin “temizlik”, şahmeran ve yılan motiflerinin “hastalıklara karşı koruma ve şifa” anlamları ile peşkirlere işlendiği belirlenmiştir (Usluoğlu, 2011). Peşkirlerin iki dar kenarı düzgün ve bağlantılı sıralamalar ile yerleştirilen motifler ya da sularla bezenmiştir.

Fotoğraf 9. Pano genel görüntü, Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

Çizim 4. Panoda yer alan motif, Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

Fotoğraf 10. Pano genel görüntü, Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

Çizim 5. Panoda yer alan motif, Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

Fotoğraf 11-12. Peşkir “el peşkiri/el havlusu” genel ve detay görüntü, Huriye Harputlu, Karatay/Konya.

Fotoğraf 13. Düz-verev pesent, düz-verev sarma iğne teknikleri uygulanmış, gül ve lale motifleri yer alan sumak peşkirden genel görüntü, Ayşe Usluoğlu, Karatay/Konya.

Çizim 6. Sumak peşkirde yer alan gül ve lale motiflerinin çizimi.

Fotoğraf 14. Peşkir genel görüntü, Hatice Üren, Karatay/Konya.

Çizim 7. Peşkirde yer alan motif, Hatice Üren, Karatay/Konya.

Yastık; çeyiz hazırlama adetlerinin yatak odası takımları içinde, karyolalar üzerinde uyuma sırasında kullanılan ya da süsleme amaçlı yer alan, ilçede “küs yastığı yüzü” ismi verilen, 75x100 cm. boyutlarında dikdörtgen formundaki işlemeli eşya türüdür. Yastıklarda gümüş ve altın rengi metal yassı tel ile düz ve verrev sarma iğne tekniklerinin uygulandığı belirlenmiştir.

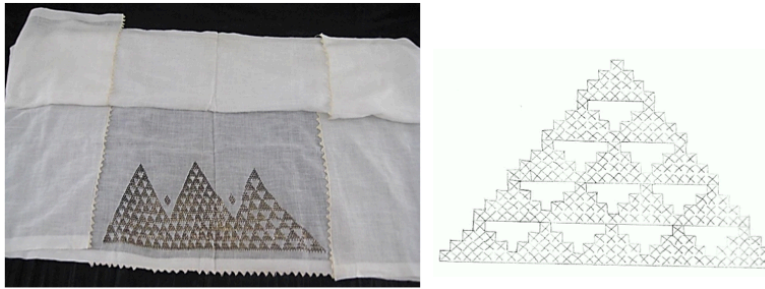
Fiyonklarla bağlanmış gül dalları konu olarak seçilmiştir. Patiska kumaşından yapılan yastıkların iki dar kenarı bağlantılı sıralamalarla yerleştirilen motifler ile bezenmiştir (Akgüner, 2011) (Fotoğraf 15, Çizim 8).

Fotoğraf 15. Düz-verev sarma iğne tekniği uygulanmış, fiyonk ile bağlanmış gül dalı motifi yer alan yastıktan genel görüntü, Ümmü Akgüner, Karatay/Konya.

Çizim 8. Yastıkta yer alan fiyonklu gül dalı motifinin çizimi

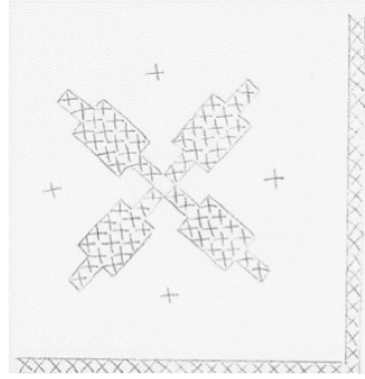
Başörtüsü; giyim kuşamda kullanılan işlemeli eşya türüdür. Namaz kılma sırasında başı örtmek için kullanılanların işlemelerle bezendiği ve “namaz üslûğu” ismi verildiği belirlenmiştir. Zemininde “mermerşahi ya da tülbent” adı verilen ince düz pamuklu kumaşlar kullanılmaktadır (Usluoğlu, 2011). “Kadınların namaz kılar iken başlarına örttükleri beyaz dülbentin” (Koçu, 1967:180) namaz, mevlit gibi dinsel içerikli törenlerde kullanıldığı öğrenilmektedir. Genellikle 80x120 cm. boyutlarında dikdörtgen formundadır. Başörtü tür örneklerinin işlemelerinde tel kırma “+” iğne tekniğinin uygulandığı görülmektedir. Başı örtme sırasında bezemelerin görünmesi amacıyla uzun kenar ortası geometrik bezemelerden üçgen ve baklava dilimi biçimlerinin yer aldığı kalın sular ile işlenmektedir (Fotoğraf 16, Çizim 9).

Fotoğraf 16. Başörtüsü genel görüntü, Ayşe Usluoğlu, Karatay/Konya.

Çizim 9. Başörtüsünde yer alan motif, Ayşe Usluoğlu, Karatay/Konya.

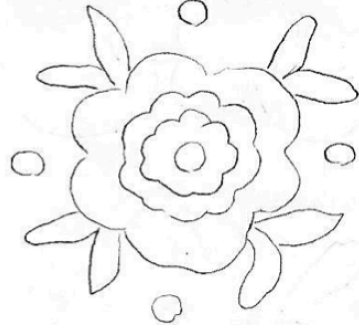
Gelin duvağı; gelinin baba evinden çıkarken yüzünü örtmede kullanılan ve “yüz örtüsü” ismi verilen, genellikle 90x90 cm. boyutlarında olan giyim kuşam ile ilgili işlemeli eşya türüdür. Gelin duvakları beyaz renkli “mermerşahi” ya da “tülbent” adı verilen ince düz pamuklu kumaşlardan yapılmaktadır (İldız, 2012). Gelin duvaklarında tel kırma “+” iğne tekniği ve geometrik bezeme motiflerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Dört köşeye ve merkeze motiflerin yerleştirildiği, dörtkenarı dolaşan sularla bezendiği ve tüm yüzeyde serpmе biçiminde küçük motiflerin yer aldığı görülmektedir (Fotoğraf 17, Çizim 10).

Fotoğraf 17. Gelin duvağı genel görüntü, Şerife İldız, Karatay/Konya.

Çizim 10. Gelin duvağında yer alan motif, Şerife İldız, Karatay/Konya.

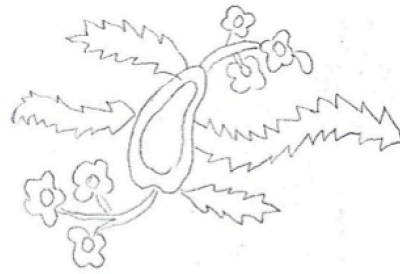
Mendil; halk tarafından “dürü mendili” ya da “nişan mendili” ismi verilen genellikle 50x50 cm. boyutlarında, çevrelerden daha küçük boyutlara sahip kare formunda giyim kuşamda kullanılan işlemeli eşya türüdür. Gelin adayı tarafından hazırlanan dürü bohçası içerisine damada hediye amaçlı konulmaktadır. Mendil eski renklerinin ipek dokuma kumaşlardan yapıldığı bugün ise beyaz renkli “krep demor” ismi verilen sentetik-pamuk karışık dokuma kumaştan yapıldığı öğrenilmektedir (Erkoç, 2011). Mendillerde düz ve verev sarma iğne tekniklerinin uygulandığı belirlenmiştir. Lale, gül ve sepet içinde kır çiçekleri konu olarak seçilmiştir. Mendillerin dört köşesine motifler dıştan merkeze yönlendirilerek işlenmiştir (Fotoğraf 18, Çizim 11).

Fotoğraf 18. Düz ve verev iğne tekniklerinin uygulandığı, gül motifli mendilden genel görüntü, Sema Erkoç, Karatay/Konya.

Çizim 11. Mendilde yer alan gül motifinin çizimi.

Uçkur; giyim kuşamda kullanılan işlemeli eşya türüdür. Uçkur giyimi süslemek ya da şalvarı bele sabitlemek amacıyla kullanılmaktadır. İlçede “guşak” ya da “kuşak” ismi verildiği öğrenilmektedir. Patiska ya da “bez dokuma” olan düz pamuklu kumaşlardan yapılmaktadır (Üren, 2012). Uçkurlar genellikle 30x170 cm. boyutlarında dikdörtgen formdadır. Uçkurlarda düz-verev sarma, düz-verev pesent, balıksırtı, hasır iğne, düz Çin iğnesi ve ciğerdeldi iğne tekniklerinin uygulandığı belirlenmiştir. Sardunya, lale, bahar çiçeği, papatya, karanfil, mimoza çiçeği, gül, armut ve fiyonk motifleri konu olarak seçilmiştir. Peşkirler uzun dikdörtgen formunda olup, iki dar kenarı düzgün ve bağlantılı sıralamalarla yerleştirilen motiflerle işlenmiştir (Fotoğraf 19, Çizim 12).

Fotoğraf 19. Uçkur genel görüntü, Hatice Üren, Karatay/Konya.

Çizim 12. Uçkurda yer alan motif, Hatice Üren, Karatay/Konya.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Anadolu'da gerek müzelerde, gerek özel koleksiyonlarda gerekse evlerde geçmişten günümüze gelen birçok işlemeli eşya türüne ait örnek bulunmaktadır. Araştırmanın evreni, Karatay ilçesi evlerinde bulunan el işlemleridir. Sahada yapılan araştırmalarda yüz atmış üç adet ürüne ulaşılmış, bu çalışmanın örneklem grubunu evreni temsil eden elli yedi adet ürün oluşturmuştur. El işlemeli eşya türlerine ait örneklerin çoğunluğu, vefat eden aile büyükleri tarafından nesilden nesile aktararak sahiplerine yadigar bırakılmış, bir grup örneğin ise sahipleri tarafından çeyiz hazırlama adetleri içinde üretildiği öğrenilmiştir. İşlemlerin kirlenme ve yıpranmalarını önlemek amaçlı kullanılmadığı, sahipleri tarafından bohça içinde sandıklarda saklandığı tespit edilmiştir.

İnceleme altına alınan ürünlerde on farklı işlemeli eşya türü belirlenmiştir. Karatay ilçesi evlerinde bulunan işlemeli örnekler, ev ve giyim kuşamda kullanılan eşya türleri başlıkları altında değerlendirilmiştir. İşlemeli ev eşya türleri; bohça, çevre, dolap örtüsü, pano, peşkir ve yastık, giyim kuşamda kullanılan işlemeli eşya türleri başörtüsü, gelin duvağı, mendil ve uçkurdur.

Çalışma kapsamında yer alan işlemeli eşya türlerinin, evlenme gelenekleri etrafında gelişen çeyiz hazırlama ve çeyiz çakma adetlerini yerine getirilmesi aynı zamanda günlük kullanım eşyasını karşılama amacı ile üretildiği belirlenmiştir. İşlemeciliğin günlük kullanım eşya türlerine nitelik, zenginlik, sıcaklık, özgünlük, değer arttırıcı gibi unsurlar kazandırması, Karatay ilçesinde günlük yaşamda kullanılan eşyanın işlemlerle süslenmesi nedenini de ortaya koymaktadır.

İşlemeli eşya türlerinin çoğunluğu peşkir grubuna aittir. Peşkirlerin işlevsel olarak el yıkama ve abdest alma sonrasında eli yüzü kurulamada ayrıca yer sofrasına bağdaş kurup oturduktan sonra sofrada toplu ya da tek tek peçete gibi kullanılan (Önder, 1995:158) çeşitliliğe sahip olması

sayılarının diğer işlemeli eşya türlerine göre daha fazla olmasını açıklamaktadır. Çevre, bohça, pano, dolap örtüsü ve mendil işlemeli eşya türleri sayı bakımından başörtüsü, uçkur, yastık ve gelin duvağı örneklerinden daha fazladır.

İşlemeli ev eşya türü olan çevrelerin kullanım alanı çeşitliliği diğer işlemeli eşya türlerine göre daha fazladır. Çeşitli möbleleri, çeyiz bohçalarını örtme ve süslemede, Kuran-ı Kerim'i sarma ya da saklamada kullanılmaktadır. Çeyizde yer alan bohçaların gelin ve damada ait eşyayı muhafaza etmek, saklamak ve taşımak, Kuran-ı Kerim'i hediye amaçlı sarmak, panoların ise dekoratif olarak duvarları süslemede kullanıldığı belirlenmiştir. Dolap örtülerinin geleneksel Konya evlerinin iç donatı üniteleri olan yüklük, ağız açıklık gibi ahşap dolapları ya da kapaklı olanlarının kapaklarını örtmek ve süslemek ayrıca çeyiz çakma geleneğinde gelin odasının süslenmesi sırasında kullanıldığı öğrenilmektedir (Akgüner, 2011). Nişan ya da dürü mendili türüne ait örneklerin damada hediye amaçlı yapıldığı, başörtü örneklerinden namaz üsluğu çeşitlerinin gelin tarafından kayınvalidesi için işlenerek hazırlandığı belirlenmiştir. Uçkur tür örneklerinin bugün çok az örneğine rastlanmaktadır. Giyim kuşama ait işlemeli bir tür olan uçkurların genellikle çeyiz çakma geleneğinde gelin odasının süslenmesi sırasında kullanıldığı belirlenmiştir. Çeyiz hazırlama adetlerinde önemli bir yeri olan yatak odası takımlarının bir parçası olan yastıklar, Karatay ilçesinde de büyük bir beğeni ile üretilen işlemeli ev eşya türlerindedir. Giyim kuşamda kullanılan işlemeli eşya türü olan duvak, kına ve düğün adetleri içinde yer almaktadır. Gelin adayları ya da yakın akrabalar tarafından çeyiz hazırlama adetleri içinde yapıldığı belirlenmiştir.

Kıyafet İnkılabının getirdiği yenilikler, fabrikalarda üretilen ve Batı modasından gelişen giyim kuşam türlerinin tercih edilmesi, ev eşyası ve konut mimarisindeki değişimler, makine işlemeciliğin yaygınlaşması geleneksel el işlemeli eşya tür örneklerinin sayıca azalmasına neden olmuştur (Barişta,

1984:21). Teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler, küreselleşme, yenedünya yapısı ile yeniden yapılanma süreci tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'nin de tarım toplumundan sanayi ve bilgi toplumuna, geleneksel toplumdan modern topluma geçişini hızlandırmıştır. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değişimi beraberinde getirmiştir. Sosyo-kültürel değişmeye bağlı olarak gelişen, değişen işlemeciliğin zaman birimine bağlı olarak farklı tür, araç, gereç, teknik, konu, biçimlendirme ve renklendirmeler ile sürdürülmeye devam ettirildiği görülmektedir.

Günümüzde Konya ili Karatay ilçesinde her ne kadar yeni yaşam biçimleri gelenekleri yönlendirse de çeyiz hazırlama ve sergileme adetlerinin yerine getirilme sürekliliğinin sağlandığı ve işlemeli eşya türlerinin de bu adetler içinde oldukça önem taşıdığı gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

Afşar, H., (2014). **Konya, Karatay İlçesi Evlerinde Bulunan El İşlemeleri (19. ve 20. Yüzyıl)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Altun, G., (2003). "Türk İşleme ve Örgü Sanatlarının Genel Özellikleri Konya İl Merkezinde Bugünkü Durumları ve Konya Ekonomisine Katkıları", **Ulusal I. Konya Ekonomisi Sempozyumu**, 13 Nisan, Konya.

Altun, G., (2004a). "Konya Meram İlçesi Karadiğın Kasabası'nda Kanaviçe İşlemeler", **S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:11.

Altun, G., (2004b). "Konya İli Antikacılarında Bulunan Hesap İğne Tekniği Uygulanmış Peşkirler", **Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi**, Özel Sayı VII, Aralık, Konya.

Altun, G., (2006). **Muğla İlinde Bulunan El İşlemeleri (19.-20. Yüzyıl)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Barışta, H.Ö., (1981). "Topkapı Sarayı Müzesi XVI. Yüzyıl İşlemelerinden Bitkisel Bezemeli Bohçalar", **Milli Kültür**, Yıl. 3, Sayı.1, İzmir.

Barışta, H.Ö., (1984). "Türk İşleme Sanatı", **Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi**, Sayı.3/24.

Barişta, H.Ö., (1999). **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Barişta, H.Ö., (2001). **Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Barişta, H.Ö.,(1983). "Osmanlı İmparatorluk Dönemi'nde Genellikle Seçilen İşleme Türleri", **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi**, Cilt:5, Ankara.

Çelebilik, G., (1996). **Konya İli Antikacılarında Bulunan Hesap İşi Ürünleri ve Özellikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koçu, R. E., (1967). **Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüęü**, Başnur Matbaası, Ankara.

Odabaşı, A. S., (2003). **Konya İmajı Mekânlar-İnsanlar**, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya.

Konya Haritası, (2016). <https://www.google.com.tr/maps/place/Konya>

Tuncay, E., (2001). "Konya Çeyiz Çakma Geleneğinde Bezemeli Şekillendirme", **Ev Tekstili**, İstanbul.

Ürün Sahipleri ve Kaynak Kişiler

Ümmü Akgüner, Konya-1962, Mengene Mahallesi Karatay/Konya, 10 Mayıs 2011.

Şerife Erkoç, Konya-1947, Araplar Mahallesi Karatay/Konya, 20 Haziran 2011.

Elmas Samancı, Konya-1936, Dede Mahallesi Karatay/Konya

Fadimana Aktan, Konya-1972, Sarıyakup Mahallesi Karatay/Konya, 20 Haziran 2011.

Ayşe Usluoğlu, Konya-1910, Fetih Mahallesi Karatay/Konya, 20 Aralık 2011.

Ayşe Kızgut, Konya-1935, Fetih Mahallesi Karatay/Konya, 27 Aralık 2011.

Huriye Harputlu, Konya-1967, Sarıyakup Mahallesi Karatay/Konya

Hatice Üren, Konya-1936, Fetih Mahallesi Karatay/Konya, 17 Mayıs 2012.

Şerife İldız, Konya-1974, Fetih Mahallesi Karatay/Konya, 05 Nisan 2012.

Sema Erkoç, Konya-1970, Araplar Mahallesi Karatay/Konya, 15 Nisan 2012.